

Boncolás Tiszaréten, országos vásár Törkőn

Sokáig fognak emlékezni Tiszarét lakói arra a bádogszürke novemberi délelőtre, amikor szakadó havas esőben, jégkásás latyakban megérkeztek a híres pesti tudós orvosok, hogy felülbírálják vidéki kollégáik júniusban kelt szakvéleményét, és kimutassák: a tiszaréti katolikus temetőben elföldelt vízihulla igenis lehet egy tizenéves, fejletlen kislány földi maradványa. Ez persze, még ha egyértelműen kiderülne is, akkor sem volna elégséges bizonyíték arra, hogy ő volt a mi Eszterünk. Arra viszont megfelel, hogy kimutassa a vidéki orvosok tudatlanságát, lejárassa a vármegyei törvényszéket, rossz fényt vessen a helyhatóságra, és főleg, hogy ország-világ elé tárja a vizsgálóbíró hozzá nem értését és rosszindulatát.

Éppen ezért átjött Szentvilmosról a vizsgálóbíró is. Majd ő körmükre néz a pesti orvosoknak, nem próbálnak-e alattomban valami turpisságot elkövetni. Ugyanebből az okból, mármint a vizsgálóbíró ellenőrzése végett, jelen vannak a védők is, Vajda és Winkelzug. Így tehát, noha az orvosok hárman vannak, mégis kilenc egyén érkezik a községbe, mert az ügyvédek három botokkal fölfegyverzett szentvilmosi fiatalember kíséri – arra az esetre, ha Tiszarét népe támadóan lépne fel. Na, majd akkor ők – Rubinstein Jakab, Goldmark Mojse és Czilczer Icig – egy emberként meg fogják oltalmazni Vajdát, sőt bizonyos mértékig még Winkelzugot is.

Ebben a pocskék időben nem könnyű megtalálni a katolikus temetőt. Az emberek behúzódtak a házaikba, és kopogtatásra sem jönnek elő. Ha pedig rájuk nyitjuk az ajtót, nem szólnak egy szót sem, csak a fejüket rázzák, és az ujjukkal mutatják: kifelé! A vizsgálóbíró, aki persze úgy ismeri Tiszarétet, mint a tenyerét, és kalauzunkul szegődhetne, nem áll szóba az ügyvédekkel és, úgy látszik, a pesti orvosokkal sem. Jókora távolságból, gyanakodva figyeli a csoportozatot. Szerencsére Vajda homályosan emlékszik a helyre, meg aztán Tiszarét sem labirintus, így tehát némi keresgélés után, miközben persze bőrig ázunk, mégiscsak ott vagyunk a temető kapujánál.

Innen már könnyű megtalálni a tiszadudvai vízihullát, mert a királyi főügyész októberi látogatása óta folyamatos őrizet alatt áll a sírhant, nehogy valaki bűnös célból megbolygassa. Ott emelkedik a napraforgószárból összetákolt csőszkunyhó, benne didereg a csősz, kezében ásó. Úgy látszik, Borbély falubíró már értésére adta, hogy ma délelőtt munkája lesz. És tessék, már Borbély Gábor is jelen van. Megállapítja, hogy a hantot borító gyomnövényzet – lósóska, feketeüröm és szerbtövis – hiánytalan, a vízihullát mostanáig senki sem próbálta előásni. Ő személy szerint felháborítónak tartja, hogy a szegény halottat, bárki volt is, nem hagyják békében nyugodni, mindazonáltal tudomásul veszi, hogy a vármegyei törvényszék, a királyi főügyészség utasítása nyomán, elrendelte az exhumálást.

Kezdjél ásni, Mesijás!

Ekkor azonban furcsa dolog történik. Borbély már az előző percben is elhallgatott egy pillanatra, mert kétségbeesett rikácsolás hallatszott a közelből. Valamelyik szomszédos udvaron a háziasszony csirkét vág, de nyilván nem sikerült egyetlen mozdulattal elmentsenie a nyakát, és a csirke most vergődik a kezében.

Aztán csend lett.

Vajda, aki jó ügyvédként odafigyel a mellékesnek látszó mozzanatokra is, egy pillanattig eltöpreng: vajon ebben a temető melletti szegény utcában kinek megy annyira jól a sora, hogy hétköznap is csirkét vághat ebédre?

A következő pillanatban átrepül a temető kerítésén egy fej nélküli csirke. Rázuhan a tiszadudvai vízihulla sírjára. Ott egy kicsit még verdes a szárnyával, aztán nem mozdul többet, csak a nyakából szivároog egy kevés vér.

Megszólal Mesijás, a csász.

Visszajáró lélek!

Mesijás, amikor nem csőszködik, a tiszarétiek disznóit őrzi, magyarán szólva kondás. A mellé szegődő kóbor kutyáknak betanítja a rókatáncot, és a szájával csücsörítve, hamisan füttyül is hozzá. Ezenkívül ő tisztítja a pócegödröket, szükség esetén döngnyúzásra is őt hívják. Egyszóval, nincs neki valami nagy becsülete. Most aztán érzi, hogy olyasmit mondott, amit nem kellett volna. Jobb lenne, ha az elhullott borjú vagy a színültig telt árnyékszék mellől hangzana fel a vissza-visszatérő kérdés: „Megjött-e már a Mesijás?”

Rohadt geci bűnpalástoló banda! Zsidómentegető szarháziak!

Ölyvesiné ezt úgy mondja, hogy egyértelmű legyen: akinek nem inge, ne vegye magára. Ott áll a sírhantnál, Borbély falubírónak és Viola vizsgálóbírónak félig hátat fordítva. Azért csak félig, hogy egyértelmű legyen: rájuk nem haragszik.

Azaz egy kicsit most már rájuk is haragszik. Ő azt hitte, hogy májusban rábizonyítják a zsidókra a gyilkosságot, júniusban a hullacsempészést, és júliusban felakasztják az összeset. Erre föl, tessék, november van, és még semmi sincs bebizonyítva. Mi több, a falubíró beengedi a községbe a pesti orvosokat, hogy azok itt áskálódjanak és szaglásszanak azzal a fene nagy tudományukkal. Ahelyett, hogy fellármázná a népet, és vasvillára kapnánk! Nekem Krisztus urunk megmondta, kik a gyilkosok, de ezek még Krisztus szavát is semmibe veszik, ezek a Rócsírd-bérencek!

Bőséges nyállal, nagy ívben köp az orvosok és az ügyvédek felé. Halinacsizmát és cifraködmönt visel, utóbbi most kaphatta magára. Lehajol a fej nélküli, vérző szárnyasért, és szó nélkül távozik.

Szóval, ő fog csirkehúst ebédelni hamarosan. Itt lakik a szomszédban, és újabban megengedheti magának.

Igaz is: hol kaphatnának a doktor urak ebédet és vacsorát? Van itt a községben vendéglő?

Hát bizony, ez nem lesz könnyű dolog. Van a Friedmann kocsmája, de ő csak bort és pálinkát mérhet, konyhára nem kapott engedélyt. Van a Glücksthal kocsmája, ahol főztek is, de az be van zárva, mert a Glücksthal május óta előzetes letartóztatásban van. És van az én házam, de én – megmondom őszintén – csak a vizsgálóbíró urat látom szívesen. Az ügyvéd urak meg a pesti orvos urak lakjanak jól a maguk kenyerén.

Az volt a parancs, hogy tegyem lehetővé a vizsgálatot. Tessék, semmi akadály. Arról már nem volt szó, hogy élelmezzem is a hívatlan vendégeket.

Közben a Mesijás előásott a feketeüröm és a szerbtövis alól egy savanyúvizes ládikát. Egy akkora fadobozt, amilyenben éppen elfér tizenkét palack felsőbányai savanyúvíz.

Hát ez meg micsoda?

Miért? Mit gondoltak az urak? Azt hitték, hogy keményfából volt a koporsó? A szemfedő selyemből? Nem, uraim, ez a ládika a Glücksthalé volt. Ő már úgysem veszi hasznát, a hulla pedig olyan gyönyörűen elfért benne, hogy öröm volt nézni.

Csakugyan, ott a porhüvely a ládikában összegöngyölve, már-már gombóccá gyúrva. Nem biztos, hogy annak idején valóban öröm volt nézni, az viszont biztosra vehető, hogy amikor begyömöszölték, hézagtalanul kitöltötte a rendelkezésére álló teret. Azóta kissé összeszáradt.

Jé, de furcsa. Köröskörül tocsog a talaj, itt meg csontszáraz. Na, mindegy.

Hát, uraim, én az elmúlt 45 év során körülbelül 9000 hullát boncoltam, ebből becslésem szerint 2500 lehetett vízhulla, de ilyen vagy ehhez hasonlót csak egyszer láttam, 1865-ben, amikor átépítették a párizsi központi hullaházat, és volt ott egy másfél éves kutatóboncnoki ösztöndíjam. Akkor volt egy olyan eset, hogy a hulla három és fél hónapig volt fennakadva a Szajna fenekén, ahol a macerációs folyamatok igen csinosan lezajlottak. Aztán ugyanez a hulla – már nem emlékszem, miért – egy pékség fedett hátsó udvarán, a kemencék mögött volt elrejtve 92 napig, amikor is a forró, száraz levegőben pazarul mumifikálódott. Tetszenek érteni? Előbb hibátlanul macerálódik, aztán tökéletesen mumifikálódik. Fantasztikus egy eset! Az volt életem legboldogabb időszak! Az a lüktető nagyváros! Az a csodálatos, vadonatúj Morgue! Az a sok-sok érdekes hulla!

Igaz is: ugye Borbély úr kijelölte számunkra azt a termet – akár az iskolában, akár a községházán –, ahol megfelelő körülmények között dolgozhatunk?

Hát bizony, ez nem lesz könnyű dolog. Tetszenek tudni, ez itt egy Isten háta mögötti, rongyos kis falu. Ide nemigen varázsolhatunk modern kórházat jól felszerelt boncteremmel, gázvilágítással, kellemesen fűtött irodákkal. Olyan helyet biztosíthatunk, amilyen a rendelkezésünkre áll. Tudom ajánlani Spitz József templomszolga házat. Spitz előzetes letartóztatásban van. Fiáról, Móricról a vármegye gondoskodik. A család többi tagja elköltözött a községből. Úgyhogy az urakat senki sem fogja zavarni a munkálkodásban. Legfeljebb Viola úr, a vizsgálóbíró.

Neki viszont az 1873. évi 138. belügyminiszteri körrendelet értelmében joga és kötelessége, hogy felügyelje a csont- és bőrvizsgálat eseményeit.

Spitzék lakatlan háza csakugyan nem palota, de legalább a szakadó eső elől védelmet nyújt. Az ablakok be vannak deszkázva, ezért mindaddig vaksötét van, amíg Rubinstein, Goldmark és Czilczler le nem fessegeti a deszkákat. Ekkor látszik, hogy a ház teljesen üres, leszámítva egy rozoga asztalt, amelyet a falubíró előzőleg bevitetett a vizsgálat céljaira. A kitört ablakon besüvít a hideg levegő, fűteni pedig nem lehet, mert a kemencét szétverte vagy -rúgta valaki, aki azt hitte, hogy örökké fog tartani a nyári hőség.

Például székek, amelyekre a jelenlevők leülhetnének egy-két percre, nincsenek. Itt nincs pihenés, de a jegyzőkönyvet sem lesz könnyű papírra vetni.

Igaz, még nem tartunk ott. Még nagyon az elején vagyunk. Most az a drámai pillanat következik, amikor elhagyja savanyúvizes dobozát a test. Mesijás, aki tíz krajcárért elvállalta a boncsegéd szerepkörét, óvatosan körbefűrészezi, majd kézzel kitördeli az asztalra fektetett ládika oldalát.

Öt hónappal ezelőtt egyszer már láttuk ezt a testet, és mégis, mintha nem ugyanazt a testet látnánk. Mint amikor egy hosszabb idő után viszontlátott régi ismerőst összetévesztünk valaki mással, annyira nem hasonlít egykori önmagára.

Hogy mást ne mondjak, a júniusi holttestnek még megvoltak a belső szervei. Olyan állapotban, amilyenben, de ott voltak a helyükön. Ez meg itt üres. A júniusi holttest olyan egyenesen feküdt, mint egy vigyázba állított hadapród. Ez meg itt össze van tekerve, mint egy tűzoltótömlő.

Jó volna kiegyenesíteni, hogy megállapíthassuk a testmagasságot. A júniusi boncoláskor a helybeli kollégák, amilyen címeres szakértők, elfelejtették megmérni. Igaz ugyan, hogy a mi Eszterünkről sem tudjuk pontosan, milyen magas volt, amíg megvolt, de azért mégsem mindegy, hogy a tiszadudvai vízihulla 140 centi-e vagy 30-cal több.

Továbbá fényképet sem készítettek róla. Ha már ebben az Isten háta mögötti, rongyos kis faluban nem akad egy árva fényképezőgép, a megyeszékhelyről hozhattak volna egy fényképészt a készülékével együtt!

A Mesijás megfogja a kuporgó múmia nyakát, Czilczer a vállát, Goldmark és Rubinstein a bokáját. Hóóóó-rukk!

Reccsenés hallatszik, és az egykori tiszadudvai vízihulla szétesik különböző nagyságú miszlikekre és porcikákra. A csigolyák szanaszét gurulnak, mint egy ismeretlen társasjáték dobókockái.

Több se kell a vizsgálóbírónak! Odaugrik, és hadonászva követeli, hogy azonnal vegyenek fel jegyzőkönyvet a szándékos rongálásról, továbbá leltárt az összegyűjthető csontokról, bőrdarabokról és egyéb maradványokról. A pesti orvosok indulatosan tiltakoznak, Vajda ügyvéd pedig kijelenti: amennyiben külön jegyzőkönyv rögzíti a múmia széthullását mint ténykörülményt, úgy ennek végső okaként a júniusi boncolást végző szakértők, valamint a vizsgálóbíró bűnös hanyagsága hozatik fel.

Kompromisszum születik: a vizsgálóbíró lemond a külön jegyzőkönyvről, a pesti orvosok viszont beleegyeznek a leltár elkészítésébe, sőt azt segítik is, amennyiben ők és csak ők a megmondható a különböző csontok és ízületek tudományos megnevezésének.

Tényleg nem könnyű munka megírni egy latin kifejezésektől hemzsegő nyolcoldalas leltárt, méghozzá két példányban, álló testhelyzetben és elgémberedett ujjakkal. De azért előbb-utóbb mégiscsak elkészül, és mindkét példányt aláírják a jelenlevők, kivéve a Mesijást, mert ő – polgári neve ismeretlen, vallása ismeretlen, életkora ismeretlen, foglalkozása változó – írni-olvasni nem tud.

A fárasztó munkát jó ebéd követi az én asztalomnál, mármint annak számára, aki oda meghívást kapott. Mert bizony tisztességes gondolkodású, jó magyar ember nemigen tárja ki vendégszerető hajlékának ajtaját Vajda ügyvéd és bűnpalástoló bandája előtt. Annyi bizonyos, hogy kis menyem, a derült égbolt mosolyú Bözsi savanyú apróléklevest főzött, a második fogás pedig kemencében sült vadnyúl szalonnásgömböccel, amelyet senki sem készít jobban az én Bözsikémnél.

Az olvasó, legalábbis ebben a fejezetben, nem fogja átlépni Borbély falubíró vendégszerető küszöbét. Egy másik ebédnek leszünk szemtanúi, annak, amelyik javában készül Ölyvesiné fejnélküli csirkéjéből. Addig is, amíg Ölyvesiné kibebezi a csirkét, ismerkedjünk meg L' Ancette Vazullal, a nemzetközi hírű boncolóorvossal!

A L' Ancette család, mint neve is mutatja, francia hugenottáktól származik, és a vallásüldözések elől menekült Svájcba. Onnét a mi Vazulunk dédapja – nem tudom, miért – Bécsbe költözött, ahol megtette azt, amire ősei Franciaországban semmi kényszer alatt sem voltak hajlandók: áttért katolikus hitre. Vazul már Magyarországon, Sopronban nevelkedett. Érettségi után Pannonhalmára ment, ahol belépett a bencés rendbe, de csak egy évig bírta ki, mert novíciusként rájött, hogy nem annyira a tömjénfüstöt és a viaszgyertyák illatát kedveli, mint inkább a halált, amelynek ezek velejárói.

Aztán, amikor orvostudományt tanult Bécsben, arra is rájött, hogy nem annyira a halált kedveli, mint inkább a holttesteket, amelyek ennek – ha szabad így mondanom – szükségszerű gyümölcsei.

Rokitansky professzor, az anatómiai patológia megalapítója már az 1850-es években felfigyelt a tehetséges orvosnövendékre, és meghívta asszisztensnek maga mellé a bécsi kórbonctani intézetbe. L' Ancette a kórbonctan zseniális megalkotójától látni és ítélni tanult. Rokitansky szerteágazó tapasztalataiból és a bécsi egyetem rendkívül gazdag hullaállományából merítette ma is lenyűgöző kórbonctani ismereteit.

Akkoriban a kórbonctani intézet teendői közé tartozott a törvényszéki és a rendőrségi boncolások ellátása is, ezért L' Ancette megtanulta a büntetőjogot, és megismerkedett a bűnügyi nyomozástan alapjaival. Párizsi ösztöndíjáról ő maga beszélt az imént. Az ottani hullaházban ismerte fel a mikroszkópos metszetek fontosságát; rövid idő alatt óriási metszetgyűjteményt halmozott fel, amelyet később a pesti egyetemnek ajándékozott. Párizsban ébredt benne érdeklődés a szív fejlődési rendellenességei iránt, ott nyerték el kitüntető figyelmét a torzszülöttek és az emberi test belsejében élő paraziták.

Nagy feltűnést keltett az a tanulmánya, amelyben kimutatta, hogy a szarvasmarhában élősködő taenia medicanellata (azaz vājthátú galandféreg) gyakrabban fordul elő a magánorvosok praxisában, mint a közkórházi orvosoknál, mert a gazdasági és politikai elit tagjai, akiknek a nyers marhabélszín a kedvenc csemegéjük, általában magánorvoshoz fordulnak panaszaikkal. Másképpen áll a helyzet a sertésben élősködő taenia solium (azaz horgasfejű galandféreg) fertőzéseivel, mert a nyers disznóhúsból torkoskodó hentesek és szakácsnők – az alsóbb néposztályokhoz tartozók lévén – a közkórház orvosa elé tárják rút és kellemetlen tüneteiket.

A kiegyezés után Trefort miniszter meghívta a pesti egyetemre a kórszövettan rendkívüli tanárának, amikor pedig a legendás hírű Arányi Lajos professzor meghalt, L' Ancette lett a kórbonctan rendes tanára. Saját szorgalmán kívül Arányi biztatásának köszönhette, hogy amikor kinőtte gyermekcipőjét a bakteriológia, ő azonnal a fertőzések első számú hazai szakértőjévé vált. Arányi (aki zsenge korban elveszített egyszülött fiát ülő testhelyzetben bebalzsamozta, és a dolgozószobájában egy székre ültetve őrizte) hívta fel kedvelt beosztottja figyelmét az egyiptomi

múmiákra és általában a mumifikálódásra, amelyről aztán L' Ancette egy egész könyvet írt.

A múmiák tanulmányozásától már csak egy lépést kellett tennie az általános orvosi régészetig. Már diákként is áhítatosan tanulmányozta a bécsi patológiai intézetben található régi moulage-okat, azaz betegségekről és szövettani elváltozásokról készült színes viasz- és gipszöntvényeket. Olyan esetek tárultak itt a szemé elé, élethűen és életnagyságban, amelyek 150-200 évvel ezelőtt még gyakoriak voltak, de ma már nem fordulnak elő. Hol láthatunk manapság valódi leprát? Hol találkozunk azokkal az élénkvrös, hatalmas duzzanatokkal, amelyeket a szifilisz okozott virágkorában, amikor még nem szokott hozzá az európai ember szervezete? Érthető, hogy L' Ancette ugyanúgy vagy még inkább meghatódott egy-egy késő barokk patológiai moulage-tól, mintha Michelangelo vagy Donatello valamelyik alkotását szemlélte volna.

Párizsi időszakában órákat vett óegyiptomi nyelvből, továbbá elsajátította a hieroglifákat. A párizsi gyűjteményekben Napóleon óta föllelhető egyiptomi papiruszok körleírásait elemezte. Kimutatta, hogy a „haha” betegség azonos a tuberkulózissal, az „ahah” betegség pedig nem egyéb, mint a Nílus vidékén manapság is gyakori vérmételyfertőzés, újabb nevén bilharzia. Ezt a nevet a májban és a húgyhólyagban élősködő pöttyös kis jószágok L' Ancette ifjúkori kollégájáról és barátjáról, Theodor Bilharzról kapták. Szegény fiú! Harmincöt éves sem volt, amikor Egyiptomban megölték tekergődző kedvencei, a vérmételyférgek, és ő, amilyen önzetlen volt, még a családnevét is rájuk örökítette!

Merem állítani, hogy L' Ancette Vazul igazi morfológiai tehetség. Az ilyen képesség egyrészt az észlelés élességén és gyorsaságán, másrészt a reprodukáló fantázia megbízhatóságán és állhatatosságán múlik. Egy népvándorlás korabeli, torzított fejű csontvázról bebizonyította, hogy gyilkosságnak esett áldozatul az illető, még hozzá porrá tört üveget keverték az ételébe. A British Museumban látható, állítólag Germanicust ábrázoló szoborról pedig nemcsak azt mutatta ki, hogy ifjabb Kleomenés elkallódott bronz alkotásának római márványmásolata, hanem azt is, hogy valójában Arkhimédészt örökíti meg abban a csodálatos pillanatban, amikor éppen fölfedezi a fajsúly törvényét, és elröppen ajkairól a „heuréka” szó. Erre utal a szobor meglepődéstől merev arckifejezése, a görcsösen szétterpesztett ujjú bal kéz, amelyből az előző pillanatban hullhatott ki a Hieróntól kapott aranykoszorú, valamint a jobb karhoz tapadó, vízzel átitatott fürdőköpeny.

Miután átvette Arányi professzor tanszékét, meg is nősült. Házassága nem tartott sokáig, és nem volt különösebben boldog, mert L' Ancette, mint már említettem, kizárólag a hullákat szerette, a feleség pedig életben volt, legalábbis egy darabig. Amikor aztán meghalt, L' Ancette maga végezte a boncolást. A világeért sem bízta volna másra ezt a fontos munkát. Saját kezűleg írta be a boncolási jegyzőkönyvbe: „Intacta virgo.”

És egy ilyen hatalmas tudású, kiváló ember fogja megállapítani, hogy az imént leltárba vett csontok, porcok, ín- és bőrmaradványok tartozhattak-e egy 14 éves, fejletlen gyereklányhoz, vagy sem. Rajta múlik, hogy a felvilágosodás szövéténeke szétoszlatja-e a középkori babonák sötéttségét, hogy a józan észbe és a haladásba vetett bizalom felülkerekedik-e az elavult hagyományokban gyökerező ostobaságon és gonoszságon. L' Ancette Vazul professzorra irányul most a világ szeme!

Hisztológhy Árpád szövettantudósról és Osszikulics Döme csontspecialistáról elég annyit mondanom, hogy ők is elsőrangú szakemberek, és hogy rántott csirke illata érződik a fagyos levegőben. Ölyvesiné fontos vendéget vár, annak tiszteletére készíti ezt a különleges finomságot. Mi több, amíg röviden felvázoltam L' Ancette Vazul portréját, a fontos vendég már meg is érkezett Ölyvesiné hűgomasszonyhoz. Ott ül a tisztaszobában.

Hohó! De hiszen ez Noszty Feri, a bontóvári szolgabíró!

Nem is olyan meglepő, hogy idelátogatott hozzánk, ahol a madár se jár, legfeljebb újságírók, ügyvédek és orvosszakértők. Ha az olvasó tudomást szerezhetett róla, hogy Ölyvesiné született Noszty-lány, akkor Noszty Ferinek is a fülébe juthatott, vagy az újságban olvashatta, hogy rokonságban áll ezzel a híres asszonnyal. Az illem is úgy kívánja, hogy látogatást tegyen nála, no meg kíváncsi is a távoli rokonra, akit Ábrányi grafikus középkorú, de csinos, fiatalos nőként jelenített meg a *Függetlenség* hasábjain. Szóval, Feri bátyánk látogatásában nem látok semmi meglepőt.

Annál meglepőbb a külseje! Nagyon megváltozott, amióta utoljára láttuk. Alig ismerünk rá.

Ugyanúgy nem hasonlít egykori önmagára, ahogy a tiszaréti összegöngyölt műmiában sem ismerjük fel a tiszadudvai kinyújtózott vízihullát, emebben pedig nem voltunk hajlandók ráismerni a mi Eszterünkre.

A régi Noszty Ferinek hegyesre pödrött, fekete bajsza volt. Ennek a mostaninak lecsüngő, fehér bajsza van, mint Arany Jánosnak. (Az is hogy meghalt október vége felé, szegény! Pedig tök jó verseket írt. Hisztológhy, aki ért a belgyógyászathoz is, a magánpraxisában ingyen kezelte. Ő azt mondta nekem az előbb, hogy nem sértheti meg az orvosi titoktartást, de nyomós oka volt annak, hogy az öreg Jankó került az emberek közelségét. Hja, kérem, a nagy embernek a nyavalyája is nagy!)

A régi Noszty Ferinek brillantintól fénylő, dús haja volt. Ez a mostani legalább annyira meg van kopaszodva, mint Magyarország apostoli királya, I. Ferenc József. (Tavaly ősszel, amikor a király másfél órán át modellt ült Benczúr Gyula portréfestőnek az Epreskert melletti műteremben, odahívatta Osszikulicsot, aki Benczúrnak régi ismerőse. Benczúr tudniillik történelmi tárgyú képeket is fest, bár szerintem a portréi sokkal jobbak, és a most készülő *Vert hadunk csonthalmi* című alkotáshoz Osszikulics látja el koponyákkal és egyéb emberi csontokkal a festőt. Benczúr műtermében a király kérdezett valamit Osszikulicstól; hogy mit, azt a derék orvos nem árulhatja el, de azt mondta nekem az imént, hogy a Robinson-féle tanninolaj hatékony mind az őszülés, mind a kopaszodás ellen.)

A régi Noszty Feri karcsú, izmos fiatalember volt. Ez a mostani úgy meg van vastagodva, mint Deák Ferenc a kiegyezés után. (Szegény Deák az utolsó éveiben gyakran kijárt a pesti állatkertbe, ahol egy Dörmögő Dömötör nevű medve volt a kedvence. Órákig elálldogált a medve ketrecénél, beszélt az állathoz, bölcs élet-szabályokat mondott neki. Ilyenkor mindig jókora csődület verődött össze hazánkfiaiból, akiket nem annyira Dörmögő, mint inkább Deák és életbölcssége érdekelt. Ilyen alkalmakkor Deák mindig vett néhány zsömlét az Aréna úti pékségben Dörmögő számára. Egyszer Osszikulics, aki lelkes híve volt Deáknak, saját szemével látta, amint az öregúr az esernyője hegyére tűz egy zsömlét, és benyújtja a ket-

recbe, a medve pedig magához ragadja a zsömlével együtt az esernyőt is, és ronggyá szaggatja, mire Deák felsóhajt: „Lám, az állatvilágban is létezik hálátlanság!” Hisztológgy, aki, harcos Kossuth-rajongó lévén, nem volt híve Deáknak, viszont az állatkertben töltötte minden szabad percét, szintén az eset szemtanúja volt. Elmondta nekem, hogy minden pontosan úgy történt, ahogyan Osszikulics mesélte, csak éppen nem Deákkal történt az eset, hanem az ő nagynénjével, és a medve nem az esernyőjét, hanem a kalapját marcangolta szét az idős hölgynek, Mici néni pedig nem hálátlanságról beszélt, hanem azt mondta: „Ez már mégiscsak igen különös formája a széptevésnek!”)

Arról nem szólva, hogy Noszty Ferinek a természete is igen sokat változott az elmúlt húsz év során. Benőtt a feje lágya, meggondoltabb lett. Már nem kártyázik, nem tékozolja a vagyonát. Igaz, nincs is mit tékozolnia. Viszont sikkaszthatna is, de manapság már azt is csak ritkán és feltűnés nélkül teszi. Egyszóval, Noszty Feri újabban sokat javult. És nem biztos, hogy igazuk van azoknak a cinikus bölcseledőknek, akik szerint az ember akkor is romlik, amikor javul, sőt akkor romlik csak igazán.

Közben a rántott csirke az utolsó prézlimorzsalékig elfogyott. Noszty Feri pipára gyűjt, Ölyvesiné előveszi a hímzését (amióta kevesebbet kapál, többet hímez), és beszélgetnek.

Miről beszélgessen két magányos ember? Egyiknek is, másiknak is élete nagy szomorúsága jár az eszébe. Ölyvesiné nem szívesen beszél magáról. Az ő fájdalom közismert, annak legapróbb részleteit is mindenki betéve tudja a Kárpát-medencében. Ő is százszor elmondta, az újságok is ezerszer megírták. Meg aztán, amilyen gonoszak az emberek, Ölyvesinét újabban irigylik is. Hogy miért? Azért, mert híresség lett belőle. Azért, mert az egyszerű tiszaréti szegény emberek felnéznek rá. És főleg azért, mert a magyar társadalom részvételi szeretetéből némi kézzelfogható haszna is van.

Sajnálják tőle, hogy a zsidók megölték a gyerekét.

Noszty Feri szívének nagy sebe viszont javarészt ismeretlen, az én édes Mariskám sem hallott róla még. Pedig annak idején jókora botrány kerekedett belőle, de mivel minden botrány három napig tart, azóta már ez is feledésbe merült. Kár, mert Feri bátyánk esete azzal a másik Marival, aki nem Ölyvesiné, igazi regénytéma. Azt egy jó humorú tollforgatónak egyszer meg kellene írnia. Így, ebben a formában, ahogy a főszereplő maga mondja el a saját szavaival, egy kicsit kezdetlegesnek érződik a meseszöveg, de a hallgatóságot – konkrétan Ölyvesinét – így is magával ragadja a történet lendülete.

Na szóval, Noszty Feri valaha régen, amikor még hegyesre pödrött, fekete bajsa volt, udvarolt egy Tóth Mari nevű leányzónak, aki Bontó megye Rekettyés nevű falujában lakott a szüleivel, de gyakran megfordult Bontóváron, sőt Mezernyén is, ahol akkoriban idősek otthona működött. Igazából a trencsényi polgármester lányának, Velkovics Rozinak szeretett volna udvarolni, mármint Feri, de egyszer Mari magára öltötte Rozi ruháját, és mire Noszty Feri észrevette a személycserét, adigra Tóth Marin már az égvilágon semmilyen ruha nem volt.

Tóth Marinak úgy hívták az apját, hogy Tóth Mihály. Ez a Tóth Mihály kis híján elájult a megtiszteltetéstől, amikor meghallotta, milyen előkelő férfi udvarol az

egyetlen lányának. Egy törzsökös magyar nemesifjú! Egy huszártiszt! Bizony ám, ő, Noszty Feri hadnagy volt a trencsényi huszároknál, de aztán pacifista lett, és megírta a *Himnusz a békehez* című költeményt, amely meg is jelent a *Trencsényi Hírbang* hasábjain. Az újság és benne a vers eljutott az ő parancsnoka, Stromm Adalbert alezredes kezébe is, aki aztán kihallgatásra rendelte Noszty Ferit, és értésére adta: akinek a lelkében úgy rejtőzik a béke, ahogy a szőlőszemben alszik a bor, az mondjon le a tiszt rangjáról.

Azt csak a rosszakarói terjesztették róla, hogy váltóhamisítási ügybe keveredett, és emiatt kellett leszerelnie. Az a váltó egy kifogástalan váltó volt, és báró Kopereczki Izrael Izsák már a lejárat előtt feleségül vette Feri nővérét, Vilmát, úgyhogy jó sógorként azonnal kiségette őt, Ferit az átmeneti pénzzavarból. Az sem igaz, hogy Malinka a Vilma szeretője volt. Nem Vilma kedvéért szegődött Kopereczki mellé titkárnak, hanem azért, mert istenséggként tisztelte azt a kost, akit a főispánná kinevezett Kopereczki kutya helyett sétáltatott Bontóvár utcáin.

Mi ebben a hihetetlen? Az ókorban is előfordult, hogy egy-egy állatot – bikát, kígyót, macskát, krokodilt – istennek kijáró tisztelettel vettek körül! Annyi mindenben utánozzuk a régieket: miért ne utánozhatnánk őket ebben is?

Ölvesiné lelki szemei előtt egy ismeretlen, csodálatos világ tárul fel, verselgető huszártisztekkel, birkát sétáltató főispánnal. Mert ha egy közönséges juhász sétáltat egyszerre kilencven birkát a falu határában, az semmi. De ha egy főispán egyetlenegy, méghozzá a megyeszékhely belvárosában, az már látványosság!

Tóth Mari apja, Tóth Mihály – hogy egyik szavamat másikba ne öltsem – pipa-faragóként kezdte pályafutását, aztán péknek tanult, aztán kivándorolt Amerikába, ahol összekuporgatott egy kis pénzt. Azok a hülye amerikaiak nem tudták, mi fán terem a sóskifli. Bezzeg, amikor Tóth Mihály kezükbe nyomta a holdsarló formájú ínycsalatot, úgy rászoktak, mint részeges ember a pálinkára. Tóth Mihály egy más után nyitotta meg a kiflikirályokat, ő lett Amerikában a kiflikirály.

Aztán New Yorkból hazaköltözött Rekettyésre, mert azt hitte, hogy a mi házuk táján is király lesz.

Tényleg, minek jön haza az ilyen? Mi keresnivalója van itthon?

A Tóth Mari meg annyira amerikai lánynak érezte magát, hogy amikor kettesben maradtam vele, mindig arra kért, beszéljünk angolul, mert neki nem elég jó a magyarja. De hát beszéljen angolul Kossuth apánk meg a londoni hóhér! Egy szó sem igaz abból, amit pletykálnak, hogy a Tóth Mari hozományára vetettünk szemet, én és az egész Noszty nemzetség, meg hogy a családi tanácskozáson arra a belátásra jutottunk volna, miszerint Tóth Mari „olyan deszka, amelyen mindnyájan kiúszhatunk a partra”.

Deszkának csakugyan kissé deszka volt, már ami az alakját illeti, de attól még nagyon jó volt az ágyban. Csak az volt a baj, hogy az apja ránk nyitotta az ajtót, és közölte: kompromittáltam a lányát, úgyhogy sürgősen vegyem feleségül.

Hej, tillárom, hopp! Milyen ellentmondásos érzések kavarnak most Ölvesiné szívében, kétarasznyra a lerágott csirkecsontoktól! Egyfelől büszke rá, hogy az ő rokona csábította el a kiflikirály lányát, akinek nem volt jó a magyarja. Másfelől a féltékenység is meresztgetni kezdi karmait. Itt van ez a férfi megkopaszodva, meghízva (talán egy kis szívbaja is van), és még mindig mekkora nőcsábász! Per-

sze, az is igaz, hogy ez a história Tóth Marival húsz vagy huszonöt éve történt, és Ferkó azóta sokat javult.

De ha már őt, Ölyvesinét is Marinak hívják, húsz vagy huszonöt évvel ezelőtt miért is nem ő volt az a Mari! A Tóth Mari!

Hát én el is vettem volna feleségül Tóth Marit, csak az volt a bökkenő, hogy megtudtam: apja-anyja zsidó. Igaz, hogy kikeresztelkedtek, de attól még a zsidó zsidó marad. Azért vándoroltak ki Amerikába, mert azt hitték, hogy akkor majd elfelejtődik a zsidóságuk. Pedig az ilyesmi előbb-utóbb úgylis kiderül. Nekem egy jó emberem kikutatta, hogy Tóth Mihályt eredetileg Ungárnak hívták. Abból magyarosított.

Ez is milyen már! Ungárból, ami azt jelenti, hogy „magyar”, magyarizálni Tóthra, ami azt jelenti, hogy „szlovák”!

Nincs nekem semmi bajom a zsidókkal. De azért összeházasodni nem kell velük. Még akkor sem, ha ki vannak keresztelkedve. Nem vagyok én antiszemita, ne is gondold rólam ilyesmit, édes Mariskám. A legjobb barátaim között is van egy vagy inkább két zsidó. A sógoromat meg éppenséggel úgy hívják, hogy Izrael Izsák, és a család ezt zokszó nélkül tudomásul vette. Igaz, hogy a Kopereczkiben egy csepp zsidó vér nem sok, annyi sincs, viszont a keresztnéve ennél zsidóbb már nem lehet. Na és? Tudomásul vettük, elfogadtuk. Te is zsidó nevet adtál a kislányodnak, édes Mariskám, aztán mégis mennyire haragszol a zsidókra.

Csend nehezedik a tisztaszobára. Ölyvesiné a szeme sarkát törölgeti. Mégiscsak jobb lesz kivinni a konyhába azt a csirkecsontot, ne éktelenkedjen itt az asztalon. Forró csörögefánk kerül a helyére. Azt az imént Ölyvesiné úgy sütötte, hogy közben fél füllel odafigyelt Noszty Feri lenyűgöző történetére.

De most Noszty Feri nagyot fordít a beszédén.

Hanem azt tudod-e, édes Mariskám, miért látogattalak meg szerény, de tisztaságtól ragyogó hajlékodban?

Majd megtudom, édes Ferikém, ha megmondod.

Hát akkor megmondom. Tudd meg, hogy én nem szoktam kerülgetni a forró kását. Nem hímezek-hámozok. Ami a szívemen, az a számon. Ha valami megfordul a fejemben, én azt egyből kimondom. Egyenesen haladok a cél felé, nem kanyargok jobbra-balra. Sohasem voltam híve a köntörfalazásnak.

Ne gyötörj tovább, édes Ferikém! Mondd már, mit akarsz tőlem!

Kimondom, édes Mariskám: legyél a feleségem!

Ölyvesiné a lelke mélyén erre számított. Mondhatnám úgy is: erről ábrándozott, amióta felvitte Isten a dolgát, és amióta szavukhihető, tekintélyes urak meséltek neki a Bontó vármegyei Nosztyakról. Mégis szerfölött meg van lepődve. Elpirul, kendője csücskét húzogatja.

Jaj, édes Ferikém, lehetetlenséget kívánsz!

Noszty Feri tapasztalatból tudja, hogy addig kell ütni a vasat, amíg meleg.

Ország-világ tudja, hogy szegény özvegyasszony vagy. Ha elveszlek feleségül, senki sem mondhatja rám, hogy a hozomány végett nősülök. Úgyhogy ez egy nagyon boldog házasság lesz.

De nem lehet, édes Ferikém!

Igaz, rokonok vagyunk, de nem olyan közeliek, hogy a rokonság akadályá lehetne a házasságkötésnek. Az Elemér bácsi az én nagyapámnak volt a testvére, persze csak féltestvére, mert a dédapánk előző házasságából született, és huszonkét évvel idősebb volt a nagyapámnál. Úgyhogy ez egy nagyon boldog házasság lesz.

De nem lehet, édes Ferikém!

Megmondom őszintén, eluntam az agglegényéletet. Nem akarok én már vendéglői tányérból ebédelni, szalonnás papirosból vacsorázni. Olyan asszonyt kívánok magam mellé, aki elkészíti nekem a rántott csirkét és a csörögéfánkot. Meg aztán elegendő van a bontóvári kuplerájban föllelhető lányokból is. Kívülről tudom mind a négyet, pontosabban belülről. Nem mondom, ha negyvenen volnának, és lehetne válogatni... De így... Olyan asszonyt kívánok magam mellé, aki hozza a meleg téglát, ha jön az eperoham, hozza a mustártapaszt, ha jön a kólíka, és hozza a hogyihívjákot, ha kidugja a fejét az aranyér, mondván, hogy ő is van a világon.

Hidd el nekem, édes Mariskám, csakis öregedő szolgabíróhoz érdemes férjhez menni, senki máshoz. Ha férfi volnál, édes Mariskám, azt ajánlanám, vegyél feleségül egy balett-táncosnőt. A sógoromtól, Kopereczkitől tudom, hogy az ilyen táncosnők rendszeresen mosakszanak, ami nagy előny, és annyi cicomát aggatnak magukra a színpadon, hogy a férjük oldalán szerényen öltözködnek, nem kell a ruhájukra sokat költeni. Azonkívül a férfi kollégák annyiszor fogdossák, taperolják őket a publikum szeme láttára, hogy tökéletesen érzéketlenné válnak a csábítás iránt, és olyan hűséges feleség lesz belőlük, mint Pénélopé vagy Lukrécia.

Te viszont özvegyasszony vagy, édes Zsuzsikám, illetve Mariskám, neked egy öregedő szolgabíróhoz kell másodszorra férjhez menned. Nagyságos asszony leszel. Te leszel a báró Kopereczki főispán sógornője. Úgyhogy ez egy nagyon boldog házasság lesz.

De nem lehet, édes Ferikém!

Noszty Feri végre megérti, hogy az asszony nem csupán szabadkozásból mond nemet, hanem tényleg nem akar hozzámenni feleségül. Márpedig egy Noszty-fiút nem utasíthat vissza senki! Még egy Noszty-lány sem! Hát még egy ilyen újdonsült Noszty-lány, akit alig néhány hete vakartunk ki a szutyokból!

És ha szabad érdeklődnöm, miért nem lehet?

Ölyvesiné szemében megvillan a dac és a keserűség. Őt ez a Feri még mindig nem veszi eléggé komolyan. Azt akarja tőle, hogy elmenjen Bontóvárra ingyenes szakácsnőnek, ingyenes ápolónőnek és ingyenes kurvának, már amikor a Ferinek éppen feláll a fasza. Ahogy elnézem, ez mostanában már nem túl gyakran fordul elő. Már csak azért sem, mert a Feri újabban sokat javult.

Jött volna tavaly vagy tavalyelőtt, amikor Ölyvesiné húsz krajcárért kapálta a Döbröghy uraság kukoricáját látástól vakulásig, de Karvaly intéző még ebből is majdnem mindig levont öt krajcárt valamilyen ürüggyel. Ha tavaly vagy tavalyelőtt kéri meg Ölyvesiné kezét egy férfi – nem is a bontóvári szolgabíró, hanem csak egy hat-nyolc holdas gazda, vagy akár egy fuvaros –, akkor Ölyvesiné a földhöz csapta volna a seggét örömeiben. De most? De így? Nem lehet, édes Ferikém!

Édes Ferikém nem veszi észre, hogy Ölyvesinének most már küldetése van. Ő a fájdalommal magyar Anya. Benne testesül meg az elnyomott magyar nép minden

sérelme és fájdalma. Ő képviseli a magyar igazságot Krisztus urunk és az egész világ előtt. Krisztus urunk ama bizonyos másik fájdalmas Anya szülötte, azért is jelent meg álmában Ölyvesiné előtt, és mondta ki a megmásíthatatlan tényállást a mi Eszterünk sorsáról.

A mi Eszterünk édesanyja a megtestesült Vád és Panasz.

És akkor legyen belőle, Ölyvesinéből Nosztyné? Éljen boldogan, vagy legalábbis elégedetten? Nem, nem, soha! Ő nem válhat hűtlenné a küldetéséhez, sem pedig a mi Eszterünk emlékéhez! Nem okozhat csalódást annak a sok-sok jó magyar embernek, akik hisznek benne, és akik az ő gyászából erőt merítenek!

Ezt érzi, ezt gondolja, de nem tudja pontosan megfogalmazni, mert nincs gyakorlata a szabatos beszédben. Nem is ez a dolga. Neki elvégre küldetése van. Ő csak azt mondhatja ki, ami a nyelvére tódul.

Nem lehet, édes Ferikém. Majd ha a gyilkosok elnyerték méltó büntetésüket, majd ha az összes zsidót felakasztották a cinkostársaikkal együtt, akkor gyere vissza hozzám. Majd akkor igent fogok mondani. Addig nem.

Ilyen csúfos kikosarazás után nekünk sem kell törődnünk Noszty Ferivel. Ne figyeljünk oda, hogyan veszi a kalapját, hogyan ül fel a Nosztyak címeres hintójának a bakjára, hogyan hajtja – kocsis híján – ő maga a hintót Szentvilmos felé, és miképpen hiszik a szembejövők, hogy az *igazi* Noszty, magyar úrhoz méltó módon, a hintó belsejében üldögél. Búcsúzzunk el tőle, ne is lássuk többé.

